

DELIMITĂRI CONCEPTUALE PRIVIND INTERGAREA EUROPEANĂ ȘI TRANSFORMAREA SISTEMICĂ

Oxana ȘOIMU, Victoria TROFIMOV

Catedra Teoria Economică și Metodologia Cercetării

The European Union is crossing at present a difficult period, a period of contestations regarding the dimension of deepening and widening. In May 2004 there was an extension without precedent, with ten new member countries and in January Romania and Bulgaria adhered. The extension was not only in geographic terms but also in political and economic ones. In this complex context, EU is confronted with serious challenges. Some of these are concerning political and external relations, The Union being one the most important players on global economy scene. Others are of internal nature, related to democracy, efficiency and reform of institutions and policies of EU in an extended formula.

În ultimele decenii, creșterea producției și a consumului, progresul tehnologic, dezvoltarea serviciilor, precum și frecvențele crize (mai ales în domeniul resurselor), au dus la intensificarea relațiilor comerciale dintre țări și la accentuarea dependenței între națiuni. Pe fondul creșterii interdependențelor dintre state, asigurarea unui grad cât mai înalt de coeziune economică poate conduce, pe termen lung, la obținerea de beneficii economice pentru toți cei implicați.

Uniunea Europeană traversează în prezent o perioadă dificilă de contestații privind dimensiunea adâncirii și a lărgirii. În mai 2004 a avut loc o extindere fără precedent a UE, cu zece noi state membre (Cehia, Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia, Slovenia și Ungaria), iar în ianuarie 2007 au aderat România și Bulgaria. Extinderea s-a realizat nu doar în termeni geografici, ci și politico-economici. Agenda Lisabona se află în plin proces de derulare. La rândul său, Tratatul Constituțional este în curs de ratificare, procesul întâmpinând însă obstacole serioase și ridicând mari semne de întrebare. În acest context complex, UE se confruntă cu provocări extrem de serioase. Unele vizează politicile și relațiile externe, Uniunea fiind unul dintre jucătorii importanți de pe scena economiei mondiale. Altele sunt de natură internă, legate fiind de aspecte privind democrația, eficiența și reforma instituțiilor și politicilor UE într-o formulă extinsă.

Pe de altă parte, o provocare și mai mare suportă statele în curs de transformare sistemică, state care încă nu pot decide dacă doresc integrare europeană sau doresc identitate fără integrare.

A răspunde la întrebarea „Ce este Uniunea Europeană?” se dovedește a fi mult mai complicat decât ne-am putea imagina. Deoarece UE nu este un stat (așa cum poate fi el definit după pacea de la Westphalia), dar nici o organizație internațională, așa cum apar ele definite conform actualelor norme ONU. Totuși, importantă este substanța UE și impactul ei (fie el economic, social, cultural sau politic) asupra altor state. Cert este faptul că substanța UE derivă dintr-o valoare centrală fundamentală: *libertatea*.

Fenomenul de integrare economică regională se manifestă actualmente într-un mod foarte impunător și dinamic prin dezvoltarea relațiilor comerciale pe bază regională și multiplicarea blocurilor comerciale, constituind o etapă esențială pentru o integrare complexă în economia mondială.

Uniunea Europeană reprezintă la ora actuală modelul cel mai desăvârșit de integrare regională. Totodată, construcția europeană rămâne un subiect de dezbateri permanente, deoarece chiar în ciuda faptului că îi sunt imputate un șir de vicisitudini și critici, acest proces a avansat până la etapa superioară de integrare, fapt ce îi imprimă un caracter unic cu influență determinantă în lume.

La originile cristalizării identității europene, cercetătorul francez René Girault consideră că au stat trei factori majori [1]. Într-o formulare sintetică, aceștia sunt: existența unei veritabile societăți vest-europene coerente – corelarea dintre creșterea economică în Uniunea Europeană – asigurarea păcii între popoare. Astfel, identitatea europeană s-a constituit în contextul unei dezvoltări rapide, bazate pe eficacitate, productivitate și progres tehnologic.

Revenind la caracterul economic al Uniunii Europene, expresia „*integrare economică*” poate acoperi o multitudine de aspecte, de la poziția unei filiale în cadrul unei companii la cea a unei economii naționale în cadrul unui spațiu regional. Dintre multiplele definiții existente [2], ne vom opri asupra celei care consideră *integrarea drept „un proces de eliminare graduală a frontierelor de orice natură între două sau mai multe state independente, menit să permită respectivelor state să funcționeze ca o unică entitate”* [3]. Definiție care se apropie destul de mult de cea oferită de W. Wallace, conform căreia integrarea presupune „*crearea și menținerea unor modele intense și diversificate de interacțiune între unități anterior autonome*” (W. Wallace, 1990, p.9).

E.Dobrescu (2001) face chiar o trecere în revistă a câtorva dintre cele mai rezonante definiții:

- Proces în cadrul căruia actorii politici din diferite structuri naționale sunt convinși să-și transfere loialitatea, speranțele și activitățile politice spre un nou centru, ale cărui instituții posedă sau pretind jurisdicție asupra statelor naționale preexistente (Ernest B. Haas, 1958, 1976).
- Punerea launloc a mai multor operații, efectuate de aceeași firmă (integrare verticală) sau de firme diferite încorporate în aceeași unitate economică – integrare orizontală (Francois Perroux, 1954).

O particularitate importantă ce vizează integrarea europeană este coeziunea ca pilon important, reprezentând obiectivul acțiunilor întreprinse în domeniul dezvoltării regionale. Coeziunea în acest context se adresează factorului economic, politic, cultural și social.

Coeziunea socială reprezintă un alt element important în dezvoltarea unui sistem economic. Necesitatea atingerii coeziunii economice a fost conștientizată încă din perioada revoluției industriale (secolul al XIX-lea), atunci când problemele de ordin social s-au dovedit a reprezenta prețul plătit de societate pentru progresul tehnologic dobândit. Aceste probleme afectau mai ales anumite categorii sociale, fie cele mai vulnerabile (femei, copii, persoane în vârstă, persoane cu dizabilități fizice sau psihice etc.), fie cele mai expuse modificărilor din economie (persoane necalificate sau cu calificări joase, categorii confruntate cu șomaj structural etc.). Anume atunci a devenit tot mai evidentă necesitatea unei politici distincte, destinate reducerii disparității dintre indivizi, regiuni sau state. Asemenea intervenții au impus și remodelarea sistemelor fiscale și bugetare, tocmai din dorința de a face față cheltuielilor în creștere ca necesitate de susținere a categoriilor sociale afectate.

Coeziunea culturală reprezintă și ea o trăsătură caracteristică societăților industriale avansate, în care se evidențiază o intensitate în creștere a comunicării și răspândirea sistemelor de valori culturale comune – procese favorizate atât de progresul tehnologic, cât și de dezvoltarea relațiilor economice internaționale. Coeziunea culturală s-a produs nu numai în interiorul granițelor și culturilor proprii, prin consolidarea identităților naționale (identificate prin drapel, embleme, imnuri, sărbători sau ritualuri naționale), dar și în afara acestor granițe, sub forma curentelor vestimentare, creațiilor artistice (în domeniul teatrului, filmului, muzicii), literare, a cluburilor și /sau asociațiilor de idei, principii, valori comune etc. În plus, dezvoltarea sistemelor de educație și a mijloacelor de comunicare în masă a facilitat răspândirea anumitor valori în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii, contribuind la realizarea unei anumite coeziuni culturale.

Coeziunea economică reprezintă un suport pentru atingerea obiectivului general urmărit de fiecare națiune – creșterea bunăstării. În Europa, cei treizeci de ani care au urmat războiului, cunoscuți și sub numele de „cei treizeci de ani glorioși”, au fost urmați de alți douăzeci de ani de creștere lentă, pentru ca, în ultimul deceniu, procesul de creștere să fie reluat. Specialiștii în istorie economică subliniază rolul esențial jucat în secolul XX de cei trei „i”: inovare, instituții și investiții [4].

Importanța acestor coeziuni explică – în mod direct sau indirect – ce influență poate avea integrarea europeană asupra unui stat în curs de transformare sistemică, deoarece acesta din urmă, în urma influenței socialiste, a pierdut mult din identitatea sa, iar integrarea europeană este privită drept o nouă încercare, cu anumite avantaje și dezavantaje, cu riscuri și oportunități, cu noi modele și provocări.

Totuși, pentru a înțelege conexiunea dintre integrarea europeană și un stat în tranziție, este necesar de a identifica legătura dintre ele și de a explica ce înseamnă transformare sistemică, ce forme îmbracă ea și cum se poate încadra în contextul economic european.

Prin urmare, economia țărilor ce se află în proces de transformare economică, precum și de trecere de la o anumită stare a sistemului social-economic la un sistem mai calitativ, presupune un șir de caracteristici specifice. Acest proces de transformări este numit tranziție economică. În general, dezvoltarea economiei are loc pe calea apariției unor noi componente și relații corespunzătoare noului sistem social-economic și eliminarea celor vechi. În rezultat, apar noi tendințe și legități micro- și macroeconomice, modificări social-politice, apar noi probleme și caracteristici ale politicilor economice.

De menționat că unele legități și tendințe, în diferite perioade, pot apărea în condițiile unui sistem staționar de dezvoltare social-politică, de exemplu, în rezultatul unor dezechilibre ca inflația galopantă, hiperinflația, necesitatea unei restructurări industriale. În asemenea cazuri putem vorbi de o cvasitranziție economică. Aproximativ la 30 de țări, cu o populație de peste 300 milioane de oameni, le-a revenit rolul de a soluționa o problemă necunoscută până atunci în istoria mondială – trecerea de la un sistem bazat pe o economie centralizată și dirijată în totalitate de către stat la o economie de piață democrată [5]. Desigur, un astfel de proces este deosebit de complex și, după cum a demonstrat experiența țărilor respective, nu poate decurge fără anumite dificultăți.

Printre alte probleme, aspirând la diminuarea șomajului și la protecție pentru familii, a fost nevoie de o remodelare a sistemului de protecție socială. Asistența externă a fost relativ redusă și cu impact limitat, exceptând RDG, Bulgaria, Polonia. Circumstanțele moștenite de la sistemul anterior au fost de două tipuri – comune și specifice fiecărei țări. Cele comune s-ar părea că au dominat, întrucât politicile de reformă și drumurile tranziției au prezentat numeroase similarități. Totuși, varietatea de circumstanțe tipice fiecărei țări a fost suficient de substanțială pentru a avea un impact major asupra alegerii strategiei de reformă și a politicilor specifice economiilor naționale, luate în parte.

Caracteristicile menționate constituie un răspuns la faptul de ce unele state în tranziție s-au integrat mai repede în Uniunea Europeană și altele mai târziu, iar ceea ce cere și oferă spațiul european în ansamblu este că trecerea de la economia planificată la economia de piață reprezintă cheia prosperității și deschide ușa prin care se poate ajunge la standardele occidentale ale nivelului de trai. „Reforme economice – spunea Jeffrey Sachs în 1991 – ...vor declanșa un proces susținut de restructurare economică. Odată ce forțele economiei de piață vor fi lăsate libere, numeroase resurse se vor canaliza către sectoare neglijate anterior. Agricultură este un domeniu important în care trebuie să ne așteptăm la restructurări majore. Un alt curent, la a cărui restructurare trebuie să ne așteptăm, este sectorul industrial – de la o industrie grea intensiv energizată la ramuri care pun accent pe aptitudini”

În acest context, putem conchide că tranziția, în ultimă instanță, poate fi asimilată cu o partidă de șah, în care la deschidere nu poți avea decât o vagă idee despre mijlocul ei și aproape nici un fel de închipuire despre sfârșitul posibil al jocului.

Pare evident că perioada unei Europe implicite, a cărei evoluție avea loc dincolo de cortina de fier, este demult depășită. Ca atare, opinia publică are nevoie să înțeleagă care sunt astăzi rațiunile de a fi ale procesului de integrare, de vreme ce nu mai e vorba de a uni țări care au în comun trecutul carolingian sau cultura latină, ci țări din Europa Centrală și de Est, cu tradiții și evoluții istorice complet diferite.

Rămâne, fără îndoială, de mare actualitate, în virtutea solidarității în susținerea aspirațiilor celor mai înalte ale umanității și în condițiile globalizării, exigența de a se respecta universal și real astfel de valori esențiale ca egalitatea în drepturi și egalitatea șanselor, accesul nediscriminatoriu la actul de justiție, dreptul la viață, dreptul la ocrotirea sănătății și dreptul la un mediu sănătos, libertatea conștiinței, libertatea de exprimare, libertatea informației, dreptul la învățătură și accesul la cultură, drepturile cetățeanului de petiționare, la inițiativă legislativă, de a alege și de a fi ales, de a organiza întruniri publice și a participa la ele, dreptul la asociere, dreptul la proprietate privată și celelalte drepturi fundamentale. Este cu atât mai valabil pentru statele unde reformele economice se derulează cu anumită dificultate, inclusiv Republica Moldova, și unde e necesar a mai depune multiple eforturi susținute pentru a se racorda la realitățile general europene.

În ultimele decenii progresul economic, prin prisma unei libertăți economice mari, a permis oamenilor o mai liberă exprimare a punctelor de vedere și a condus la o societate cu o economie de piață mai deschisă și mai acceptabilă. Un argument forte este că libertatea economică sprijină și va sprijini libertatea politică doar cu scopul ca aceasta să vitalizeze o societate democratică și o economie de piață dezvoltată și deschisă. Astfel, libertatea economică ca valoare a UE rămâne a fi regula general valabilă pentru toate statele membre și pentru cele care doresc să adere.

Referințe:

1. René Girault. Cele trei izvoare ale identității și conștiinței europene în secolul al XX-lea. – În: René Girault (coord.), Identitate și conștiință europeană în secolul al XX-lea. - București: Curtea Veche, 2004, p.205.
2. Larousse Dictionnaire (2003) definește *integrarea* ca fiind acea proprietate a unui element inclus de la stadiul de construcție într-o structură sau într-un ansamblu din care face parte, iar *integrarea economică* drept un ansamblu de proceduri prin care două sau mai multe state creează un spațiu economic comun (ea poate îmbrăca forme diferite – de la zone de liber schimb la uniuni vamale, piață comună, uniune economică sau integrare economică totală). La rândul său, *Marele dicționar de neologisme* (2004) definește *integrarea* ca acțiunea de reunire a mai multor părți într-un întreg, iar *integrarea economică* ca reprezentând un proces de intensificare a interdependențelor economice dintre diferitele state ale lumii.
3. Pelkmans J. European Integration. Methods and Economic Analysis. - Pearson Education, 2000, p.7.
4. Uniunea Europeană între federalism și interguvernamentalism. Politici comune ale UE. Capitolul VII, p.1-2.
5. Șoimu O., Capsîzu V. Tranziția ca fenomen socioeconomic și premisele ei în Republica Moldova. Conferința Internațională „Probleme actuale ale dezvoltării social-economice a Republicii Moldova și experiențe de dezvoltare a altor țări”, Chișinău, 24 noiembrie 2006.

Prezentat la 24.10.2008